
Zřetelná nespravedlnost

Zřetelná nespravedlnost

2.6.2008, autor: PAVEL SMUTNÝ

Formální pozitivistická aplikace poškozuje rovnováhu konfliktních zájmů
PRÁVO

V záplavě konfliktních událostí a senzačních zpráv není snadné rozlišit, co je okrajové a co znamená hlubší trend, který má pro směřování české společnosti zásadní význam.

Byli jsme svědky volby prezidenta republiky, zavedení poplatků u lékařů, rozhodování Ústavního soudu o Zákoníku práce a o reformních zákonech. To jsou témata, která plnila a plní první stránky novin.

V ČR však probíhá pozvolna, ale zřetelně proces – momentálně spíše bitva –, který je stranou pozornosti širší veřejnosti a jenž zásadně ovlivní naše chování. A je zcela srovnatelný s ekonomickými reformami na začátku devadesátých let. Po mnoha letech se pozornost veřejnosti znovu obrací k výkonu práva a konečně se začínají, i když konfliktně a nejednoznačně, uplatňovat nové postupy – téměř by se chtělo říct postaru „nové myšlení“ – při soudním rozhodování sporů.

PŘEHNANÝ FORMALISMUS

Pro názornost uvedu tři zdánlivě nesouvisející právní případy: evangelického kněze Jana Šimsy, konkurz na majetek zkrachovalé cestovní agentury Václava Fischera a státního podniku Čepro. V prvním a třetím případě hraje kladnou roli Ústavní soud, v posledních dvou tragickou Nejvyšší soud. Všechny tyto případy mají jedno společné. Formální aplikací práva nejméně jednou soudní instancí nastala zřetelná nespravedlnost. V důsledku přehnaného formalismu obecné soudy v prvním případě znemožňovaly – i v době politické svobody – spravedlivou soudní rehabilitaci (Šimsa). Ve druhém případě byli vážně poškozeni věřitelé (Václav Fischer), a ve třetím byl dokonce fakticky podpořen trestný čin (Čepro).

ŠIMSA, FISCHER A ČEPRO

Farář Šimsa v sedmdesátých letech při domovní prohlídce strčil do příslušníka StB. Toto provinění proti společenským mravům tehdejší soudy kvalifikovaly jako násilný útok proti veřejnému činiteli a přísně potrestaly. Šimsa se nemohl domoci soudní rehabilitace ani u porevolučních soudů a až téměř po dvaceti letech ho rehabilitoval Ústavní soud. S tím, že věc měla politický a mravní kontext.

Dlužník Václav Fischer je nepochybně v hlubokém úpadku, konstatovaly dvě příslušné soudní instance pravomocným rozhodnutím.

Nejvyšší soud v dovolacím řízení tyto rozsudky z formálních důvodů zpochybnil a zrušil, což fakticky znamená rozhodnutí o věci. A to způsobem, který Občanský soudní řád ve svých základních ustanoveních výslovně odmítá, protože klade důraz na spravedlivou ochranu práv a čestné plnění povinností. Toto rozhodnutí podává nehezské svědectví o roli Nejvyššího soudu, právě pokud jde o formální aplikaci práva.

Čepro bylo odsouzeno „v nepřítomnosti“ k miliardovým plněním, a to všemi instancemi obecných soudů, protože jeho zaměstnanec v podatelně ukradl předvolání k soudu. Z hlediska formálního práva byla situace tohoto státního podniku zcela beznadějná. Až Ústavní soud zjednal nápravu. Odsoudil rozhodování, jež nese „znaky přehnaného formalismu s prvky libovůle“, a vyzval soudce, aby posuzovali takové věci s přihlédnutím k okolnostem případu.

POZITIVISMUS VERSUS DUCH A PRINCIPY

Pozitivismus je slovo, které tyto a četná další rozhodnutí soudů historicky spojuje. V naší zemi v srdci kontinentu je od osvícenských reform císařovny Marie Terezie právo chápáno pozitivisticky. To znamená, že rozhodovací praxe soudů se nesmí odchýlit od doslovné litery zákona. Pozitivistické chápání zákonů vede k přehnanému důrazu na slovní formu

právní normy, tedy k formalismu. Tento archaický model byl bez výhrad převzat v letech 1948 až 1989. Zakořenil v myslích generací právníků 19. a 20. století a zásadně jej změnit dosud nebylo v programu naší demokratické justice. Respektování ducha zákonů (l'Esprit des lois) a smyslu právních norem, rovnovážné zachovávání všech principů práva a hluboké promýšlení otázky spravedlnosti – tyto požadavky v Česku zůstávaly a stále zůstávají okrajovými záležitostmi, jež jsou dobré jen pro diskuse akademiků na právnické, či dokonce filozofické fakultě. Reforma soudnictví se po roce 1989 především soustředila na zakotvení nedotknutelnosti a nezávislosti soudců, aniž k těmto institutům přiřadila povinnost a výzvu spravedlnost promýšlet.

Současná společnost je velmi komplikovaný organismus v neustálém pohybu. A jeho úkolem je nalézat rozumnou a spravedlivou rovnováhu konfliktních zájmů všech jedinců. Formální pozitivistická aplikace práva škodí této rovnováze, protože klade důraz na nepodstatný detail slovních formulací právních norem, potlačuje racionální analýzu společenských vztahů a širších souvislostí právních případů. Je nefunkční, alibistická a ve svém důsledku nespravedlivá. Spravedlnost v dobré společnosti musí být široce přijatelná, srozumitelná a také rychlá a dostupná. Na tento problém je důležité stále poukazovat a povzbuzovat všechny soudce, aby zákony nejen aplikovali, ale také se zásadně a vždy řídili principy a smyslem zákonů. A aby dobře studovali zákony z hlediska jejich ducha, diskutovali o svých stanoviskách a zejména je pečlivě promýšleli.

SOUDY A MORÁLNÍ STANDARDY SPOLEČNOSTI

Právnická fakulta Karlovy univerzity nedávno uspořádala obsáhlou a velice zdařilou konferenci o nových jevech v právu. Věřím, že jde o nový trend. Česká právnická komunita se totiž – na rozdíl od ekonomické – dosud nenaučila připravovat zásadní reformy transformačního procesu na základě důkladné a odborné diskuse. Převratná norma – nový Občanský zákoník – vzniká v šeru profesorského kabinetu, přičemž diskuse o něm by měla být věcí celé veřejnosti. Dle Občanského zákoníku má společnost žít desítky a stovky let.

Diskuse o české národní povaze často zdůrazňují naše různé záporné vlastnosti. Určitě máme co zlepšovat. Zákony a posléze jejich soudní aplikace mohou pozvolna, ale zásadně zkvalitňovat chování všech občanů. Soudy jsou přece jen poslední lidskou rozhodovací instancí. A proto není jedno, jak rozhodují. Dávají příklad a spoluurčují normy chování lidí. Čestnost se musí vyplatit, podraz nemůže být honorován a tolerován.

Soudci, řada je na vás.

***

V naší zemi je od osvícenských reforem císařovny Marie Terezie právo chápáno pozitivisticky – rozhodovací praxe soudů se nesmí odchýlit od litery zákona

TRENDY

* Pozitivistické chápání zákonů vede k přehnanému důrazu na slovní formu právní normy, tedy k formalismu. * Respektování ducha zákonů a smyslu právních norem, rovnovážné zachovávání všech principů práva a hluboké promýšlení otázky spravedlnosti v Česku stále zůstávají okrajovými záležitostmi. * Reforma soudnictví se po roce 1989 soustředila na zakotvení nedotknutelnosti a nezávislosti soudců. * Nepřiřadila k těmto institutům povinnost a výzvu spravedlnost promýšlet. * Je třeba povzbuzovat soudce, aby zákony nejen aplikovali, ale také se řídili principy a smyslem zákonů. * Soudy dávají příklad a spoluurčují normy chování lidí.

O autorovi: PAVEL SMUTNÝ, advokátní kancelář Císař, Češka, Smutný a spol.